

Οι Wu Ming για την Αραβική Άνοιξη (Μέρος Πρώτο)

Ομιλία του Wu Ming 1 στο UNC Global Education Center, 5 Απριλίου 2011,

Μετάφραση: Τζανακοπούλου Μαρία

Πριν μερικές εβδομάδες, ο Guardian δημοσίευσε ένα άρθρο των Αντόνιο Νέγκρι και Μάικλ Χαρτ, με τίτλο «Οι Άραβες είναι οι νέοι πρωτοπόροι της δημοκρατίας». Οι συγγραφείς επιχείρησαν να παρουσιάσουν ένα πλαίσιο ερμηνείας των πρόσφατων λαϊκών ξεσηκωμών σε Βόρεια Αφρική και Μέση Ανατολή. Σε κάποιο σημείο γράφουν:

«το να αποκαλούμε αυτούς τους αγώνες «επαναστάσεις» φαίνεται να παραπλανεί τους σχολιαστές, οι οποίοι υποθέτουν ότι η πορεία των γεγονότων πρέπει να υπακούει σε λογικές 1789 ή 1917 ή εν πάσει περιπτώση σε άλλες περασμένες ευρωπαϊκές επαναστάσεις εναντίον βασιλιάδων και τσάρων».

Το ερώτημα που θέσαμε ενώ ετοιμάζαμε αυτήν την ομιλία ήταν το εξής: Μπορούμε να ταυτίσουμε ένα σύγχρονο ξεσηκωμό με επανάσταση χωρίς να παραπλανηθούμε με τον παραπάνω τρόπο; Και πώς μπορούμε να περιγράψουμε μια σύγχρονη επανάσταση;

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι τα πρόσφατα γεγονότα σε Βόρεια Αφρική και Μέση Ανατολή, και ιδίως οι αγώνες σε Τυνησία και Αίγυπτο, άγγιξαν όλους και όλες μας, άγγιξαν τη φυσική μας υπόσταση σε ολόκληρη την Ευρώπη και το δυτικό κόσμο. Σε μια πρόσφατη διαδήλωση στο Λονδίνο, μερικοί φορούσαν μπλουζάκια με το σλόγκαν «ΠΕΡΠΑΤΑ ΣΑΝ ΑΙΓΥΠΤΙΟΣ-ΔΙΑΔΗΛΩΝΕ ΣΑΝ ΑΙΓΥΠΤΙΟΣ-ΠΑΛΕΥΕ ΣΑΝ ΑΙΓΥΠΤΙΟΣ». Και παρ'όλα αυτά η δημόσια συζήτηση σχετικά με το ζήτημα είναι συχνά ρηχή και δημιουργεί σύγχυση, με όλες τις παγίδες και τα ιδεολογικά όπλα που θα αναλύσει ο σύντροφός μου WM2 στην ομιλία του.

Εγώ θα σταθώ στο ότι, ενώ προσπαθούμε να αποφύγουμε τέτοιες παγίδες, πρέπει ταυτόχρονα να αναζητούμε «υγιώς σχιζοφρενικές» αφηγήσεις για τις επαναστάσεις. Αυτό σημαίνει, αφηγήσεις, οι οποίες αφ'ενός να μεταδίδουν την πολλαπλότητα της διαρκούς επαναστατικής στιγμής και αφ'ετέρου να έχουν τη δυνατότητα να μας απελευθερώνουν από τα αντανakλαστικά εκείνα που προκαλούνται από κάθε είδους προδεδομένες, «παθολογικές» σχέσεις της καθημερινότητάς μας.

Τέτοιες «υγιώς σχιζοφρενικές» αφηγήσεις θα μπορούσαν να αποτελούνται από αναφορές στον 20ό αιώνα και την ευρωπαϊκή επαναστατική παράδοση, χωρίς όμως απρόσμενες ή και προκαλούσες σύγχυση γενικεύσεις* ή υπεραπλουστεύσεις. Νομίζω ότι μια τέτοιου είδους προσέγγιση θα βοηθούσε να καλύψουμε το χάσμα μεταξύ, αφ'ενός, αναλυτών -όπως ο Χαρτ και ο Νέγκρι- οι οποίοι τείνουν να δίνουν υπέρμετρη έμφαση στην ασυνέχεια με τους αγώνες και τις επαναστάσεις του 20ού αιώνα (πχ, ασυνέχειες μεταξύ των σύγχρονων

λαϊκών μαζών και των προλεταρίων του 20ού αιώνα ή μεταξύ της σύγχρονης «Αυτοκρατορίας» και του τοτινού ιμπεριαλισμού) και αφ'ετέρου αναλυτών όπως ο Σλάβοι Ζίζεκ και ο Αλέν Μπαντιού. Οι τελευταίοι κάνουν συνεχείς αναφορές στην ιστορία των επαναστάσεων του 20ού αιώνα, δίνουν, ωστόσο, κάποτε την εντύπωση ότι οι αναφορές τους αυτές στόχο έχουν να προκαλέσουν σοκ στο φιλελεύθερο κοινό, παρά να παρέχουν αλήθινή βοήθεια στην παρούσα μάχη που διεξάγεται.

Στην ομιλία μου θα αναφερθώ σε παραδείγματα τέτοιων «υγιώς σχιζοφρενικών» αφηγήσεων της επανάστασης. Τούτο θα το κάνω συγκρίνοντας δύο έργα που παρουσιάζουν τον τρόπο που η ιταλική εργατική τάξη έβλεπε τη Ρωσική Επανάσταση του Φλεβάρη. Τα έργα αυτά είναι αφ'ενός η περιγραφή του Μαρσέλ Προυστ στον δεύτερο τόμο του Αναζητώντας το Χαμένο Χρόνο και αφ'ετέρου το ποίημα του Βλάντιμυρ Μαγιακόφσκι με τίτλο Εκατόν Πενήντα Εκατομμύρια. Θα ήταν μάλλον φαιδρό να αναζητήσω παραδείγματα σε δικά μας λογοτεχνικά έργα.

Βρισκόμαστε στον Μάρτιο του 1917. Ο Παγκόσμιος Πόλεμος (προφανώς κανείς δεν τον έλεγε ακόμη Πρώτο Παγκόσμιο) μόλις έχει μπει στον τρίτο χρόνο. Πρόκειται για ένα θλιβερό θέαμα αιματοχυσίας και σφαγής. Η καρδιά της Ευρώπης έχει μετατραπεί σε σφαγείο. Τεράστιες μάχες δίνονται για ανόητους λόγους. Η κατάληψη μερικών τετραγωνικών χιλιομέτρων ερημιάς είναι ένας από αυτούς. Η μάχη του Σομμ, που τέλειωσε μόλις πριν δυο μήνες, διήρκεσε περίπου δώδεκα εβδομάδες και κατέληξε στο θάνατο περισσότερων από ενάμιση εκατομμύριο ανθρώπων. Η Ιταλία μπήκε στον πόλεμο το Μάιο του 1915. Το μέτωπο είναι εγκατεστημένο στη βορειοανατολική Ιταλία, και ο εχθρός είναι η Αυστροουγγρική Αυτοκρατορία. Ήδη δεκάδες χιλιάδες ανθρώπων έχουν πέσει σε μια σειρά άχρηστων και αδέξια διεξαχθεισών μαχών κατά μήκος του ποταμού Ισόντζο. Η καθημερινότητα στα λασπωμένα χαρακώματα είναι θλιβερή και άθλια. Άνθρωποι ξαφνιασμένοι αντικρίζουν ο ένας τον άλλο με άδεια βλέμματα.

Θα ήταν ενδεχομένως χρήσιμο να θυμηθούμε ποιός πολεμάει ποιόν: Από τη μία έχουμε τη συμμαχία που ονομάζεται –τριπλή- Αντάντ, δηλαδή το Ηνωμένο Βασίλειο, τη Γαλλία και τη Ρωσική Αυτοκρατορία. Η Αντάντ όμως δεν είναι πια «τριπλή», γιατί έχει ενισχυθεί από την Ιταλία, την Ελλάδα, τη Ρουμανία και άλλους. Οι ΗΠΑ δεν έχουν μπει ακόμα στον πόλεμο. Θα το κάνουν τον Απρίλιο. Από την άλλη έχουμε τον λεγόμενο «Άξονα», δηλαδή τη Γερμανική Αυτοκρατορία, την Αυστροουγγρική Αυτοκρατορία, την Οθωμανική Αυτοκρατορία και το Βασίλειο της Βουλγαρίας.

Ξαφνικά στη Ρωσσία, μια επανάσταση αναγκάζει τον Τσάρο Νικόλαο Β' να εγκαταλείψει το θρόνο παραχωρώντας τη διακυβέρνηση σε έκτακτη κυβέρνηση φιλελεύθερων και σοσιαλιστών. Στη Ρωσσία ισχύει ακόμη το Ιουλιανό ημερολόγιο. Βρισκόμαστε, λοιπόν, ακόμη στο Φλεβάρη. Ο Τσάρος εγκαταλείπει στις 7 Μάρτη, αλλά στη Ρωσσία η ημέρα είναι η 22α Φεβρουαρίου. Αυτός είναι και ο λόγος που η επανάσταση αυτή έμεινε στην ιστορία ως η «Επανάσταση του Φλεβάρη».

Όταν η επανάσταση ξεσπάει, τα νέα φτάνουν στη Ρώμη στα μέσα Μαρτίου. Το ρωσικό σοσιαλιστικό κίνημα είναι ακόμα άγνωστο στην Ιταλία. Ούτε καν οι αρχηγοί και πνευματικοί καθοδηγητές του Ιταλικού σοσιαλιστικού Κόμματος γνωρίζουν πολλά για τους Ρώσους επαναστάτες. Κατά την περασμένη δεκαετία, το επίσημο όργανο του κόμματος, η εφημερίδα «Avanti!», είχε δημοσιεύσει κάποιες ειδήσεις από τη Ρωσία. Ωστόσο δεν επρόκειτο για απ'ευθείας ανταποκρίσεις, αλλά για κομμάτια μεταφρασμένα από τον αντίστοιχο γερμανικό και γαλλικό τύπο. Οι μόνες περιπτώσεις που οι αντιπροσωπίες των Ρώσων και Ιταλών σοσιαλιστών είχαν μπορέσει να συναντηθούν ήταν δυο αντιπολεμικές συνειδήσεις σε πόλεις της Ελβετίας, η μία στο Τσίμερβαλντ (το Σεπτέμβρη του 1915) και η άλλη στο Κιένταλ (τον Απρίλη του 1916). Έκτοτε όμως ο πόλεμος βρισκόταν στο αποκορύφωμά του, οι επικοινωνίες είχαν καταστεί δύσκολες και στην Ιταλία υπήρχε λογοκρισία όσον αφορούσε στον πόλεμο. Η επανάσταση του Φλεβάρη ξαφνιάζει, λοιπόν, το ιταλικό σοσιαλιστικό κίνημα.

Αν η ηγεσία του κόμματος είχε πρόσβαση μόνο σε ειδησεογραφία από δευτερογενείς πηγές, τότε η βάση, δηλαδή, η ιταλική εργατική τάξη, μόνο σε τριτογενείς ή και τεταρτογενείς πηγές πληροφόρησης θα μπορούσε να βασίζεται. Οι σοσιαλιστές προλετάριοι θυμούνταν την αποτυχημένη επανάσταση του 1905 και στέκονταν απέναντί της με συμπάθεια και αλληλεγγύη. Είχαν όμως περάσει 10 καταστροφικά χρόνια από τότε, ο πόλεμος είχε αλλάξει τα πάντα στις ζωές των ανθρώπων και η επανάσταση του 1905 φάνταζε μακρινό προπολεμικό παρελθόν. Κι όλα αυτά σε ένα έθνος με το ποσοστό αναλφάβητων να φτάνει το 40%.

Τα νέα για την Επανάσταση του Φλεβάρη φτάνουν στην Ιταλία μέσω του ειδησεογραφικού πρακτορείου Στέφανι. Η Avanti! δημοσιεύει το νέο στις 16 Μάρτη. Έπειτα όμως κάτι συμβαίνει: Η ιταλική εργατική τάξη, εξουθενωμένη από τις συγκρούσεις, αμέσως ερμηνεύει τη μακρινή επανάσταση ως το μεγάλο γεγονός που θα τερματίσει τον πόλεμο. Οι Ιταλοί προλετάριοι (ευρισκόμενοι στο μέτωπο ή και όχι) αμέσως υποθέτουν ότι η επαναστατικές διαδικασίες θα βγάλουν τη Ρωσία εκτός πολέμου, επιταχύνοντας έτσι τη λήξη της μεγάλης σφαγής.

Κι όμως το πρακτορείο Στεφάνι επιμένει ότι οι Ρώσοι επαναστάτες «επιθυμούν τη συνέχιση του πολέμου» και θέλουν «να ελαττώσουν κάθε αντιδραστική επιρροή που θα μπορούσε να θεωρηθεί ως υπέρμαχη της ειρήνης». Πράγματι, η πρώτη κίνηση των σοσιαλιστών μελών του ρωσικού κοινοβουλίου είναι να καλέσουν τον κόσμο να επιστρέψει στην εργασία του και τους εργάτες να επιστρέψουν στο μέτωπο, ώστε να συνεχιστεί η μάχη. Η έκτακτη δε κυβέρνηση, με επίσημη εγκύκλιο υπογεγραμμένη από τον Υπουργό Εξωτερικών, Pavel Miljukov, δίνοντας τέλος σε όποια αμφιβολία, ανακοινώνει ότι η Ρωσία εξακολουθεί μέλος της Αντάντ και ότι ο πόλεμος θα συνεχιστεί «μέχρι την τελική νίκη». Η Avanti! δημοσιεύει το νέο στις 19 Μάρτη.

Και πράγματι οι αστικές τάξεις των χωρών της συμμαχίας χαιρέτησαν την Επανάσταση του Φλεβάρη, την οποία θεώρησαν εξαιρετικά βοηθητικό γεγονός ώστε να συνεχίσουν τον πόλεμο υπό τις καλύτερες δυνατές συνθήκες. Τώρα που ο τσάρος Νικόλαος Β' είχε αποχωρήσει, η Ανταντ αποτελείτο αποκλειστικά από δημοκρατικές δυνάμεις. Έτσι το ιδεόλογημα του «πολέμου κατά των ολοκληρωτικών δυνάμεων του Άξονα» ακουγόταν πιο πειστικό από ποτέ. Στις 16 Μαρτίου η ιταλική νομοθετική εξουσία γιορτάζει την αποχώρηση του Τσάρου, ενώ πολλά μέλη του κοινοβουλίου φωνάζουν «Ζήτω η Ρωσία!».

Στις 22 Μαρτίου, η έκτακτη κυβέρνηση της Ρωσίας αναγνωρίζεται από ΗΠΑ, Βρετανία, Γαλλία και Ιταλία. Κι όμως, λίγες μέρες μετά τα νέα για την επανάσταση, οι βιομηχανικοί εργάτες του Τουρίν της Ιταλίας προβαίνουν σε μια μάλλον ανεξήγητη κίνηση. Κατεβαίνοντας σε απεργία (πράγμα γενναίο, δεδομένου του παράνομου χαρακτήρα των απεργιών από τις αρχές του πολέμου), φωνάζουν: «Κάτω ο πόλεμος, ας μιμηθούμε τους Ρώσους!».

Στις 18 Μαρτίου, μόλις ένα 48ωρο μετά τα νέα, ένας Μιλανέζος σοσιαλιστής γράφει επιστολή σε έναν φίλο, υπαξιωματικό πεζικού, στο μέτωπο. Ας δούμε ένα απόσπασμα:

«Δεν ξέρω αν άκουσες τί γίνεται στη Ρωσία. Λογικά ναι, αλλά σε κάθε περίπτωση, πρέπει να σου πω ότι η ενημέρωση είναι κακή, εξαιτίας των σκόπιμων και ομορτωριστικών φεμάτων, των ανακριβειών και περιορισμών του αστικού τύπου και της λογοκρισίας. Το μόνο σίγουρο αυτή τη στιγμή είναι αυτό: Ο Τσάρος αποχώρησε [...] Και αν σκοπός της επανάστασης είναι να συνεχιστεί ο πόλεμος επ'άοριστον, τότε γιατί αποχώρησε ο τσάρος, αφού το πρόγραμμά του περιλάμβανε ακριβώς τη συνέχιση του πολέμου; [...] Η αλήθεια πρέπει να είναι άλλη, αλλά η αλήθεια δεν πρόκειται να διαρρεύσει μέσω του τύπου.»

Αποστολέας και παραλήπτης κατηγορήθηκαν για προπαγάνδα κατά του συστήματος μέσα στο στράτευμα. Καταδικάστηκαν αντίστοιχα σε 15 και 5 χρόνια φυλάκιση στις στρατιωτικές φυλακές.

Στις 30 Μαρτίου η Avanti! αναδημοσιεύει τη σύντομη περίληψη μιας ανακοίνωσης του σοβιέτ της Πετρούπολης, του συμβουλίου, δηλαδή, των επαναστατών εργατών και στρατιωτών που ήταν ταγμένοι στην πάλη ενάντια στην έκτακτη ρωσική κυβέρνηση. Η ανακοίνωση απευθύνεται σε όλους τους προλετάριους του κόσμου και τους καλεί να ανατρέψουν τα εθνικά ολοκληρωτικά καθεστώτα και να τερματίσουν τον πόλεμο. Στη φάση εκείνη, ο ιταλικός λαός γνώριζε ελάχιστα για το σοβιέτ της Πετρούπολης και τη σύγκρουσή του με την κυβέρνηση. Αυτό ήταν και το πρώτο αχνό σημάδι ότι τα πράγματα στη Ρωσία θα μπορούσαν να πάρουν αυτήν την κατεύθυνση.

Κι όμως, μέχρι τότε και για πάνω από δυο εβδομάδες, η ιταλική εργατική τάξη έβλεπε την ρωσική επανάσταση ως τον καλύτερο πιθανό αντιπολεμικό οϊωνό. Αυτό θα συνεχιστεί για όλη την άνοιξη και σε όλη την Ιταλία. Στις 15 Απρίλη, η ιταλική στρατιωτική μυστική

υπηρεσία αναφέρει ότι επιστολές στρατιωτών επικροτούν τα γεγονότα της Ρωσίας καθώς και ότι στο στρατιωτικό σώμα υπάρχει ευρέως η αντίληψη ότι σκοπός της επανάστασης ήταν «όχι το ανατρέψει μια κυβέρνηση υπεύθυνη για την κακή διαχείριση του πολέμου, αλλά το να προλάβει την ίδια τη συνέχιση του πολέμου».

Σύντομα το σύνθημα «Ζήτω ο Λένιν!» βροντοφωνάζεται σε αυθόρμητες διαδηλώσεις. Πρόκειται σχεδόν για θαύμα. Σε κάθε περίπτωση, στην Ιταλία ο Λένιν θα έπρεπε να είναι σχεδόν άγνωστος. Κι όμως το όνομα «Λένιν» παίρνει τη μορφή συνεκδοχής. Μάλιστα δε θετικής συνεκδοχής: Το ειδικό (Λένιν) αποκαλύπτει το γενικό: Το πραγματικό νόημα του συνθήματος είναι «Σταματήστε τον πόλεμο!».

Η ηγεσία των Ιταλών σοσιαλιστών είχε, αναφορικά με τον πόλεμο, επίσημη γραμμή το «ούτε υποστήριξη-ούτε σαμποτάζ». Δεν αντιλαμβάνονταν, λοιπόν, για ποιο λόγο η βάση του κόμματος έδινε στα γεγονότα της Ρωσίας τόσο δυναμικά αντιπολεμικό περιεχόμενο. Εξάλλου η βάση ενημερωνόταν μόνο από ανακριβή δημοσιεύματα φιλτραρισμένα και καταλήγοντα στον τύπο σχεδόν διαλυμένα λόγω της λογοκρισίας. Τον τύπο, που παρεμπιπτόντως, οι περισσότεροι δεν μπορούσαν καν να διαβάσουν.

Λίγους μήνες αργότερα, οι Μπολσεβίκοι καταλαμβάνουν την εξουσία και προτείνουν γενική εκχειρία, αντιμετωπίζοντας όμως την αδιαφορία όλων των κυβερνήσεων. Το Μάρτιο του 1918 οι Μπολσεβίκοι επιτέλους καταφέρνουν να βγάλουν τη Ρωσία εκτός σύγκρουσης υπογράφοντας τη συνθήκη Μπρεστ-Λιτοφσκ. Πρόκειται για μια ειρήνη με μεγάλο κόστος. Η Ρωσία υποχρεούται να αποκηρύξει τεράστια κομμάτια του εδάφους της, συμπεριλαμβανομένης της Ουκρανίας, που μεταφέρεται στη Γερμανία και την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Αλλά σε κάθε περίπτωση, η Ρωσία έχει αποχωρήσει από τον πόλεμο.

Οι Ιταλοί εργάτες αποδείχτηκαν σωστοί. Κι όμως, πώς κατάφεραν να καταλάβουν αμέσως τί συνέβαινε, κόντρα σε όλες τις ενδείξεις και μάλιστα χωρίς έμπιστες πηγές πληροφόρησης;

Πώς το έκαναν; Τί κίνησε τη φαντασία των μελών αυτών της ιταλικής εργατικής τάξης; Τί είδαν στα ρωσικά γεγονότα και το «όραμά» τους έμελλε να γίνει πραγματικότητα; Άνθρωποι κρατημένοι μακριά από τα κέντρα πληροφόρησης, να ζουν, να δουλεύουν σκληρά, να πεθαίνουν χιλιάδες μίλια μακριά, τσακισμένοι στα χαρακώματα και διαλυμένοι εργάτες στα εργοστάσια, με ελάχιστη επαφή μεταξύ τους... Τί είδαν στην Επανάσταση;

Όπως το έθεσε η Αόρατη Επιτροπή το 2009 στο κείμενό της με τίτλο «Mise au point» :

«Ένα επαναστατικό κίνημα δεν εξαπλώνεται σαν μολυσματική ασθένεια, αλλά εξαιτίας της απήχησής του. Κάτι που γεννιέται εδώ αντηχεί το κύμα της εξέγερσης που ξέσπασε κάπου αλλού. Το σώμα που εξεγείρεται το κάνει με τον δικό του τρόπο. Η εξέγερση δεν απλώνεται σαν το λοιμό ή την πυρκαγιά- δεν είναι μια γραμμική διαδικασία που περνάει από τον έναν στον άλλο, ξεκινώντας από μια σπίθα. Αντίθετα, η εξέγερση παίρνει σχήμα όπως οι μελωδίες, που ακόμη κι αν διασκορπίζονται ατάκτως στο χωροχρόνο, καταφέρνουν να επιβάλλουν το ρυθμό των δονήσεών τους, να αποκτούν νόημα στη συγκυρία, ώσπου οποιαδήποτε επιστροφή σε κανονικότητες να φαντάζει πλέον ανεπιθύμητη ή ακόμα ακόμα αδύνατη.»

Ο Αλέν Μπαντιού παρέθεσε ένα απόσπασμα από το παραπάνω σε πρόσφατο άρθρο του στη Le Monde για τις εξεγέρσεις στη Βόρεια Αφρική.

Ναι μεν, αλλά... Πώς και γιατί καταφέρνει μια εξέγερση να έχει απήχηση; Γιατί δεν έχει απήχηση σε όλους και όλες; Γιατί η Επανάσταση του Φλεβάρη είχε απήχηση μόνο στους προλετάριους; Και τί ήταν αυτό που της έδωσε απήχηση; Γιατί οι αστοί δεν μπόρεσαν να προβλέψουν τί θα συνέβαινε, παρ'όλο που είχαν σαφώς καλύτερη πληροφόρηση από την εργατική τάξη;

Το 1914 και 1915 η προπαγάνδα της Αντάντ παρουσίαζε τον πόλεμο ως επαναστατική διαδικασία. Οι κυβερνήσεις των χωρών της διευρυμένης Αντάντ παρουσίαζαν τη σύγκρουση ως εκστρατεία της δημοκρατίας κατά των ολοκληρωτικών και σάπιων αυτοκρατοριών, κατά του πρωσικού ολοκληρωτισμού, κατά των βασανιστηρίων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στη Μέση Ανατολή κτλ. Η γλώσσα τους ήταν ριζοσπαστική και επαναστατική. Και πράγματι, πολλοί ριζοσπάστες εντάχθηκαν σε αυτό το σχέδιο, θεωρώντας ότι έτσι θα βοηθούσαν στην εξόντωση της παλιάς τάξης πραγμάτων και την ανοικοδόμηση μιας νέας Ευρώπης. Πολλοί Ιταλοί ριζοσπάστες θεώρησαν ότι ο πόλεμος θα βοηθούσε στην πραγματοποίηση πολλών, ανεφάρμοστων ακόμη, πολιτικών και κοινωνικών στόχων της ιταλικής Risorgimento. Ανάμεσα στους τελευταίους βρίσκουμε την αφρόκρεμα της μη μαρξιστικής αριστεράς της εποχής, όπως για παράδειγμα τους αδερφούς Rosselli (Carlo και Nello), οι οποίοι λίγα χρόνια αργότερα ίδρυσαν την παράνομη αντιφασιστική οργάνωση Giustizia e libertà.

Αλλά ακόμη κι αν πάμε πιο αριστερά, στα μέλη του επαναστατικού συνδικαλιστικού κινήματος, θα δούμε ότι και αυτό το κομμάτι αναζητούσε στον επερχόμενο πόλεμο τα επαναστατικά εκείνα στοιχεία που θα μπορούσαν ριζοσπαστικοποιήσουν το νέο κόσμο που θα γεννιόταν. Τον Αύγουστο του 1914, ο συνδικαλιστής Alceste De Ambris, έχοντας μόλις επιστρέψει από την εξορία σε Βραζιλία και Ελβετία, γράφει τα εξής:

«Πιστεύω ότι το θαυμάσιο γεγονός που για καλή ή κακή μας τύχη απλώνεται μπροστά στα

μάτια μας, θα έχει τέτοιες τρομερές συνέπειες, που θα αναγκάσει όλο τα κόμματα, όλες τις κοσμοθεωρίες να ανασυνταχθούν θεμελιακά, να αναθεωρήσουν όλη τη φιλοσοφία τους, ανεξαρτήτως του τί τους ενέπνευσε. Ακριβώς όπως συνέβη με τη γαλλική επανάσταση, ίσως δε και σε ακόμη μεγαλύτερο βαθμό. Αυτός ο πόλεμος δεν είναι ακόμη η δικιά μας επανάσταση, αλλά ίσως είναι αναγκαίος για να αποτινάξει ο κόσμος μας από πάνω του τα ενοχλητικά κατάλοιπα του Μεσαίωνα.»

Ας μην ξεχνάμε όμως και τον Μπενίτο Μουσολίνι, που τότε ήταν ακόμη ένας επαναστάτης σοσιαλιστής. Τον Οκτώβριο του 1914 έλεγε:

«Σαν άνθρωποι και σαν σοσιαλιστές, θέλουμε να είμαστε παθητικοί θεατές του τεράστιου αυτού γεγονότος ή θέλουμε με κάποιο τρόπο να γίνουμε οι πρωταγωνιστές;»

Ένα μήνα αργότερα διαγράφηκε από το σοσιαλιστικό κόμμα κι εδώ ξεκινάει μια άλλη ιστορία.

Δεν πήρε πολύ μέχρι όλος αυτός ο ενθουσιασμός να μετατραπεί σε απογοήτευση, αποθάρρυνση, φόβο, τρόμο. Ο πόλεμος δεν ήταν επανάσταση, αλλά μια φρικτή, ανούσια σφαγή. Ο πόλεμος είχε χρησιμοποιήσει στο λόγο του όρους επαναστατικούς, αλλά τους είχε αρθρώσει με διχαλωτή γλώσσα. Αυτοί που είχαν προωθήσει αυτόν τον πόλεμο είχαν πει ψέματα.

Να σημειωθεί εδώ ότι, αντίθετα με τους ριζοσπάστες διανοούμενους που αναφέρθηκαν πριν, η μεγάλη μάζα, η οποία αρχικά είχε ταχθεί ενάντια στον πόλεμο, είχε γρήγορα διακρίνει τη διχαλωτή γλώσσα του πολέμου. Δεν είχε όμως μπορέσει να φανταστεί την άβυσσο του τρόμου στην οποία θα την ενέπλεκε η πολεμική επέμβαση.

Το τραύμα ήταν τεράστιο. Οι κινητοποιημένες μάζες, εξαντλημένες από τον πόλεμο, δεν άντεχαν πλέον να περιμένουν κάποιον να μιλήσει την αληθινή γλώσσα της επανάστασης. Μιας επανάστασης που πλέον δεν θα μπορούσε παρά να τεθεί αντιπαραθετικά στον πόλεμο. Ας δώσουμε όμως ένα παράδειγμα, που διάλεξα μεταξύ άπειρων άλλων: στις 20 Ιανουαρίου 1916, ένα στρατιωτικό δικαστήριο καταδίκασε ένα 25χρονο στρατιώτη σε τέσσερα χρόνια φυλάκιση για συκοφαντική δυσφήμιση κατά του στρατού. Ο στρατιώτης αυτός είχε γράψει επιστολή σε έναν φίλο, στην οποία μιλούσε για ανατρεπτικά σχόλια ειπωμένα από αξιωματικούς του στρατού. Έγραφε, λοιπόν:

«Μην πιστεύεις αυτά που λένε περί γενναιότητας των στρατιωτών, μην πιστεύεις τις εφημερίδες. Οι στρατιώτες δεν πολεμάνε ούτε με τιμή ούτε με πάθος. Απλώς σφάζουν γιατί αυτή είναι η εντολή, και γιατί φοβούνται την εκτέλεση [...]»

Έπειτα αναφερόταν σε ένα σχόλιο που είχε ακούσει από έναν αξιωματικό:

«Αν μπορούσα να πιάσω στα χέρια μου τον αρχηγό της κυβέρνησης, θα τον στραγγάλιζα».

Κι έκλεινε λέγοντας:

«Η επανάσταση είναι η μόνη διέξοδος. Είμαστε κουρασμένοι κι απλώς περιμένουμε τη σπίθα.»

Σίγουρα κανείς δεν θα είχε ποντάρει στη σχεδόν πρωτόγονη, γεωργική Ρωσία. Ήταν η πιο απίθανη χώρα για να γίνει επανάσταση. Οι μαρξιστές ήταν στραμμένοι σε πιο ανεπτυγμένες, βιομηχανικές χώρες. Για του λόγου το αληθές, όταν η επανάσταση ξέσπασε, ο Γκράμσι την περιέγραψε ως «μια επανάσταση κατά του «Κεφαλαίου» του Μάρξ».

Πάντως η αφήγηση περί «επανάστασης κατά του πολέμου» κυκλοφορούσε αρκετά και τα συναισθήματα ήταν έτοιμα να λάβουν σάρκα και οστά. Ήταν ο ίδιος ο πόλεμος που τα είχε γεννήσει. Οι μάζες ήταν επί ποδός και έτοιμες, και όταν το Γεγονός ξέσπασε στο πιο απίθανο, το πιο εκπληκτικό σημείο, η εργατική τάξη αμέσως είδε ό,τι όλοι οι άλλοι δεν μπόρεσαν να δουν. Και το είδε απέναντι σε όλα τα προγνωστικά, απέναντι στην κοινή λογική, απέναντι σε κάθε είδους «ειδικούς».

Παρ'όλα αυτά, τούτο δεν είναι παρά μια γενική προϋπόθεση της απήχησης της εξέγερσης. Πρέπει, λοιπόν, να δούμε λίγο πιο προσεκτικά τους ειδικούς τρόπους με τους οποίους το ρωσικό Γεγονός έλαβε στην Ιταλία τη διάσταση που έλαβε καθώς και τους λόγους για τους οποίους αυτό συνέβη. Γι'αυτό και θα δώσω ένα δεύτερο επιχειρήμα, ενδεχομένως πιο αβέβαιο και ασταθές. Όσο παράδοξο κι αν φαντάζει, το επιχειρήμά μου έχει να κάνει με τον Μαρσέλ Προυστ.

Κάνω την υπόθεση ότι οι Ιταλοί εργάτες ήταν σε προνομιακή θέση σε σχέση με τους ηγέτες και δημοσιογράφους. Οι τελευταίοι ήταν ευνοημένοι λόγω έλλειψης πληροφόρησης ενώ βίωναν τις ενοχλητικές συνέπειες της λογοκρισίας. Οι εργάτες, αντίθετα, ήταν πιο ελεύθεροι να πάρουν τις αποστάσεις τους και να στοχαστούν πάνω στα όρια του επαναστατικού γεγονότος. Ήταν ελεύθεροι να συγκεντρωθούν στο σχήμα της επανάστασης, να προσπαθήσουν να συλλάβουν τη σημασία της αναζητώντας μεγέθη

σύγκρισης. Τί μορφή είχε η επανάσταση; Τί αίσθηση τους μετέδιδε η επανάσταση;

Ε λοιπόν, η επανάσταση τους μετέδιδε πολλές αισθήσεις. Οι προλετάριοι προέβαλλαν πάνω της μια σειρά από παραστάσεις, που όλες συνδέονταν με την πιο βασική τους επιθυμία. Και η επιθυμία αυτή ήταν το τέλος του πολέμου, που είχε μετατρέψει τη ζωή σ'ένα μονότονο πανικό, τόσο ανάξιο να βιώνεται, τόσο καταθλιπτικά άδειο από ποικιλία, από ομορφιά.

Αντί ο πόλεμος να πραγματοποιήσει τις ριζοσπαστικές του υποσχέσεις, εγκαθίδρυσε ένα απάνθρωπο καθεστώς πειθαρχίας, συνδεδεμένο με την τυφλή υπακοή, τον αυταρχισμό και τον αναπόφευκτο θάνατο. Έτσι λοιπόν, ένα γεγονός στο πλαίσιο του οποίου, οι μάζες εξέφραζαν την ανυπακοή τους, εκθρόνιζαν έναν αυταρχικό ηγέτη και διεκδικούσαν μια καλύτερη ζωή δεν θα μπορούσε παρά να σχετίζεται με το τέλος του πολέμου.

Και ξανά: Οι προλετάριοι αυτοί διερωτήθηκαν: «Τί μορφή έχει αυτό το μακρινό γεγονός; Τί μας κάνει να αισθανόμαστε;» Και απαντούσαν: « Το νιώθουμε σαν κάτι που θα θέλαμε να κάνουμε κι εμείς οι ίδιοι. Μας θυμίζει αυτό που έχουμε δει τόσες φορές να επιδιώκεται, χωρίς όμως επιτυχία».

Στα μέσα του Ιούλη του 1917, οι στρατιώτες της ταξιαρχίας Catanzaro εξεγέρθηκαν κατά των αξιωματικών τους. Ήταν η μεγαλύτερη εξέγερση που έγινε ποτέ στον ιταλικό στρατό κατά τη διάρκεια του πολέμου. Το γεγονός έλαβε χώρα στη Σάντα Μαρία λα Λόνγκα, στην περιοχή Φριούλι, όπου η ταξιαρχία είχε εγκατασταθεί από τις 25 Ιούνη για ανάπαυση. Η διαμαρτυρία που γεννήθηκε όταν μαθεύτηκε η είδηση για μια νέα παράταξη στην πρώτη γραμμή των χαρακωμάτων, γρήγορα μετεξελίχθηκε σε ανοιχτή σύρραξη.

Ο στρατός κατέστειλε την εξέγερση στέλνοντας διμοιρία των Καραμπινιέρι, τέσσερα αυτόματα και δύο πολυβόλα. Η μάχη διήρκεσε όλη τη νύχτα και έληξε με το χάραμα. Τις επόμενες μέρες, περίπου 20 εξεγέρσεις καταστάθηκαν και θάφτηκαν. Έτσι ένιωσαν την επανάσταση οι προλετάριοι: σαν ανταρσία, σαν λιποταξία, σαν αντίρρηση συνείδησης, σαν εργατική απεργία. Το Γεγονός αντηχούσε σε όλα τα παραπάνω: η επανάσταση γινόταν αισθητή σαν η διευρυμένη εκδοχή των εξεγέρσεων στα χαρακώματα.

Ωραία όλα αυτά... Αλλά πού στο καλό μπαίνει ο Μαρσέλ Προυστ;

Η Επανάσταση του Φλεβάρη μοιάζει με μια παρέα κοριτσιών που περπατούν στην παραλία

του Μπαλμπέκ της Βόρειας Γαλλίας, αγνοώντας ότι τα παρακολουθεί ο συγγραφέας του Αναζητώντας τον Χαμένο Χρόνο. Πιο συγκεκριμένα, βρισκόμαστε στον δεύτερο τόμο με τίτλο Στη σκιά των κοριτσιών με τα λουλούδια, που εκδόθηκε για πρώτη φορά το 1919.

Μια μέρα, ενώ στέκεται μπροστά στο ξενοδοχείο του, ο αφηγητής εντοπίζει στο βάθος του παραλιακού δρόμου, ένα φανταχτερό κύμα χρώματος. Είναι μια παρέα πέντε ή έξι κοριτσιών που περπατούν προς το μέρος του.

Δεν είμαι σε θέση παρά να δώσω μόνο μια στεγνή και αχνή εικόνα της περιγραφής που ακολουθεί. Καλύπτει περίπου είκοσι σελίδες, γεμάτες από παρεκβάσεις, αλλεπάλληλες μεταφορές και συναισθητικές συσχετίσεις, όπου μύτες και ζυγωματικά μπερδεύονται χωρίς να ανήκουν σε κανένα πρόσωπο, όπου οι σωματικές κινήσεις συγκρίνονται με μουσικές δημιουργίες (γίνεται συγκεκριμένη αναφορά στο Σοπέν), όπου οι κοινωνικές τάξεις περιγράφονται σαν έργα γλυπτικής, όπου στοιχεία παρασκηνακά κάνουν αγώνα δρόμου με στοιχεία ενός φανταστικού προσκηνίου, όπου ο σουρεαλισμός κόβει βόλτες κατά μήκος της σκηνής.

Αρχικά τα κορίτσια περιγράφονται σαν «σμήνος γλάρων που, ο θεός ξέρει πώς εμφανίστηκαν, και, παρελαύνουν με έναν βηματισμό, που το νόημά του είναι μάλλον ακατανόητο στους θνητούς παραθεριστές». Μια από αυτές σπρώχνει ένα ποδήλατο, μια άλλη κουβαλάει μπαστούνια του γκολφ, περπατούν. Ο αφηγητής περιγράφει τον τρόπο που περπατούν, αλλά δεν εξατομικεύει καμιά τους, παρά μόνο βλέπει μια «ίσια μύτη» από 'δω, «ένα ζευγάρι σκληρά, πεισματάρικα και σκωπτικά μάτια» από κει... Το ροδαλό των ζυγωματικών ενός από τα κορίτσια του θυμίζει γεράνια κι έπειτα λέει: «τα πιο ανόμοια στοιχεία αντιπαραθέτονταν μεταξύ τους, γιατί όλες οι χρωματικές κλίμακες συνδυάζονταν μέσα τους, αλλά ταυτόχρονα μπερδεύονταν σαν μια μουσική σύνθεση, που ενώ περνούσε από μπροστά μου αδυνατούσα να απομονώσω και να εντοπίσω μέσα της, τις διαδοχικές της φάσεις».

Λίγο πιο κάτω περιγράφει την κίνηση της παρέας σαν: «τις αλλεπάλληλες μεταλλαγές μιας ρευστής, συλλογικής και κινούμενης ομορφιάς». Έπειτα αναρωτιέται για την κοινωνική τάξη των κοριτσιών, παραληρεί μιλώντας για τα σώματά τους που μοιάζουν με «αγάλαματα εκτεθειμένα στον ήλιο μιας ελληνικής ακρογιαλιάς». Κι ύστερα παρομοιάζει την παρέα με «φωτεινό κομήτη». Κι όταν τα κορίτσια για μια στιγμή κοντοστέκονται, μοιάζουν «με ένα συσσωμάτωμα, ασχημάτιστο, αρχικά, και συμπαγές, παράτερο και εκκωφαντικό, με σμήνος πουλιών που ετοιμάζεται για την πτήση του. Κι έπειτα ξαναρχίζουν αβίαστα τον περίπατό τους στην παραλία.» Τα κορίτσια αυτά δεν θα μπορούσαν να νοιάζονται λιγότερο για τον υπόλοιπο κόσμο του παραλιακού δρόμου, προχωρούσαν σαν «μια μηχανή που στάλθηκε και πηγαίνει μόνη της». Κι όταν ακόμη ο αφηγητής εξατομικεύει λίγο τα κορίτσια, αυτά εξακολουθούν να είναι «σύνολο τόσο ομοιογενές στο εσωτερικό του όσο διαφορετικό από το πλήθος που λίγο λίγο άφηναν πίσω τους». Ύστερα εισάγεται μια νέα μεταφορά. Εδώ ο

αφηγητής χρησιμοποιεί ένα τηλεσκόπιο για να παρακολουθήσει ένα γειτονικό πλανήτη, στον οποίο δεν γνωρίζει αν κατοικούν άνθρωποι. Λέει, λοιπόν, ότι είναι το «φευγαλέο» της παρέας, όπως το φευγαλέο των περαστικών, «των ανθρώπων που δεν γνωρίζουμε», που κάνει αυτές τις νεαρές γυναίκες τόσο συναρπαστικές. Αν ο αφηγητής είχε γνωριστεί μαζί τους με πιο συμβατικό τρόπο, τότε «απομακρυσμένα από το στοιχείο εκείνο που τους προσέδιδε τόσο λεπτές αποχρώσεις και όλη αυτή την ασάφεια, τα κορίτσια θα [τον] είχαν μαγέψει λιγότερο».

Πρόκειται για μια πολύ φτωχή απόδοση της περιγραφής. Κέντρα στα κορίτσια και άφησα έξω πολλές από τις παρεκβάσεις που κάνουν αυτές τις σελίδες ακόμη πιο παράξενα γοητευτικές. Παραθέτω το κλείσιμο της σειράς, όπου ο αφηγητής λέει:

«[Ήμουν πεπεισμένος] , με την ικανοποίηση ενός βοτανολόγου, ότι ήταν αδύνατο να βρει κανείς μαζεμένα πιο σπάνια είδη από αυτά τα νεαρά λουλούδια που τώρα μπροστά στα μάτια μου διαπερνούσαν το σύνορο της θάλασσας σαν λεπτός φράχτης, σαν παρτέρι από τριαντάφυλλα της Πενσυλβανίας που στολίζουν τον κήπο ενός απόκρημνου βράχου, και που μέσα στα λουλούδια του περικλείεται ολόκληρος ο ωκεανός, και κάποιο ατμόπλοιο τον διασχίζει, γλιστρώντας τόσο ήπια μέσα στη γαλάζια, οριζόντια γραμμή του, που μια τεμπέλικη πεταλούδα, χαζεύοντας στο μπουμπούκι ενός λουλουδιού προσπερασμένου ώρα τώρα από το σώμα του πλοίου, θα μπορούσε να περιμένει, πριν ξαναπετάξει για να προλάβει να φτάσει πριν από εκείνο, και μέχρις ώτου τίποτα άλλο παρά η πιο ελάχιστη υποψία γαλάζιου να χωρίζει την πλώρη από το πρώτο πέταλο στο οποίο κατευθύνεται.»

Σε ένα από τα άρθρα που βρίσκονται στη συλλογή του βιβλίου Πολιτική της Λογοτεχνίας, ο Ζακ Ρανσιέρ στοχάζεται πάνω σε αυτό το απόσπασμα και το περιγράφει ως παράδειγμα του τρόπου με τον οποίο η λογοτεχνία μπορεί να μας κάνει να βιώσουμε το λεγόμενο «haecceity» της ζωής.

«Haecceity» είναι ένας αρχαίος φιλοσοφικός όρος που αναδιατυπώνεται από τους Deleuze & Guattari στο A Thousand Plateaus. Η λέξη προέρχεται από το λατινικό “haec”, που σημαίνει «αυτό». Η «αυτό-τητα» ενός πράγματος. «Haecceity» είναι η διαμόρφωση, το σχήμα, της πολλαπλότητας του εδώ-και-τώρα.

Στις σελίδες αυτές του Προυστ, μας δίνεται μια αίσθηση του «haecceity» μέσα από μια σειρά ρητορικών εργαλείων (φανταστείτε ένα σύννεφο από πολύχρωμο μαλλί της γριάς, όπου αποχρώσεις και ήχοι παράγονται από την εναλλαγή μεταφορών, υποτυπώσεων, διαφόρων ειδών προσωποποιήσεων, κτλ.). Μέσα από ένα μια εκτεταμένη υπερ-αλληγορία, που ο Προυστ χρησιμοποιεί για να περιγράψει τις άτακτες δομές που ο κόσμος υπαγορεύει στον αφηγητή σε μια στιγμή μοναδική, ανεπανάληπτη, χωρίς ιεραρχήσεις μεταξύ του μικρού και του μεγάλου, μεταξύ προσκηνίου και παρασκηνίου, μεταξύ του έμψυχου και

άψυχου, μεταξύ φωτός και χρόνου κτλ. «Haecceity» είναι το ειδικό εκείνο χαρακτηριστικό της μορφής μιας στιγμής: «Είμαστε όλοι και όλες οι πέντε η ώρα το απόγευμα», έγραφαν οι Deleuze & Guattari, αναφερόμενοι σε ένα γνωστό ποίημα του Φεντερίκο Γκαρσία Λόρκα (Llanto por Ignacio Sánchez Mejías). Ας απολαύσουμε ένα μικρό απόσπασμα της φαντασιώδους πεζογραφίας τους:

«Haecceity είναι ολόκληρο το άθροισμα στα εξατομικευμένο του σύνολο... Είναι ο ίδιος ο λύκος, και το άλογο, και το παιδί, που σταματούν να είναι υποκείμενα και μετατρέπονται σε γεγονότα, σε αθροίσματα μη διακριτά από την ώρα, την εποχή, την ατμόσφαιρα, τον αέρα, τη ζωή. Ο δρόμος γίνεται ένα με το άλογο [...] Το κλίμα, ο αέρας, η εποχή, η ώρα δεν διαφέρουν ως προς τη φύση τους από τα πράγματα, τα ζώα ή τους ανθρώπους που τα κατοικούν, τα ακολουθούν, που κοιμούνται και ξυπνούν μέσα σε αυτά [...] Έτσι οφείλουμε να νιώθουμε. Είμαστε όλοι και όλες οι πέντε η ώρα το απόγευμα, ή κάποια άλλη ώρα, ή ακόμα ακόμα είμαστε δυο διαφορετικές ώρες ταυτόχρονα...»

Αυτό που ο Προυστ περιγράφει πολύ αποτελεσματικά στο απόσπασμά του είναι το άθροισμα ενός συλλογικού όντος. Είναι ένα κινούμενο συνοθύλευμα αισθήσεων, αντικειμένων και χρωμάτων. Μια παρέλαση από ποδήλατα, μπαστούνια του γκολφ, γλάρους, μάτια, μύτες, αγάλματα, μηχανήματα, λουλούδια, μουσική, κομήτες, τηλεσκόπια, πλανήτες, φευγαλέες σκιές, πλοία και πεταλούδες που επιπλέουν!

Για τον Ρανσιέρ, πρόκειται για μια στιγμή διαίρεσης, για μια διακλάδωση μεταξύ δύο φωνών και δύο προσεγγίσεων. Το λεγόμενο «υπερβατικό εγώ» του έργου του Προυστ –δηλαδή, το αφηγούμενο «Εγώ» που γράφει για περασμένες του εμπειρίες- κοντοστέκεται, διστάζει, απολαμβάνει τη μορφή, δεν θέλει να ξεχωρίσει το ένα κορίτσι από το άλλο, θέλει να κρατήσει τις αποστάσεις του και να απολαύσει το αποτέλεσμα του συνόλου, την απρόσωπη –ή μάλλον προ-προσωποποιημένη- ομορφιά. Η περιγραφή του σχήματος αυτού είναι πραγματικός φόρος τιμής στη ζωντάνια της ίδιας της ζωής.

Ωστόσο, το άλλο «Εγώ», το «Εγώ» στο οποίο αναφέρεται η αφήγηση –ή όπως το αποκαλούν κάποιοι κριτικοί, το «εμπειρικό εγώ», ο χαρακτήρας για τον οποίον ο αφηγητής γράφει- δεν μπορεί παρά να αποσυναρμολογήσει το σύνολο. Καταλήγει να εξατομικεύει τα στοιχεία της μορφής. Με τον τρόπο αυτό, δίνει συνέχεια στην μυθιστορηματική δράση, γιατί έτσι θα γνωρίσει την Αλμπερτίν. Σύντομα, η τελευταία θα βγει ένα βήμα μπροστά από το παρασκήνιο και το εμπειρικό εγώ θα την ερωτευτεί.

Για τον Ρανσιέρ, είναι σαν ο Προυστ να μας λέει ότι η σωστή προσέγγιση ήταν αυτή του «υπερβατικού εγώ». Κοιτώντας το σύνολο και απολαμβάνοντας τις μεταμορφώσεις του, ο διηγητής ανακαλύπτει κάτι σημαντικό για τον εαυτό του, τον κόσμο, τους ανθρώπους, κάτι σημαντικό για τη στιγμή εκείνη μέσα στο χρόνο. Ο Ρανσιέρ δεν διστάζει να αποκαλέσει το αντικείμενο της ανακάλυψης αυτής «φάρμακο».

Φάρμακο για τί;

Ετοιμάζοντας αυτήν την ομιλία, συνειδητοποίησα ότι είναι ο ίδιος ο Προυστ (ή μάλλον το «υπερβατικό εγώ») που μας δίνει την απάντηση και που εξηγεί τη φύση της νόσου, μέσα από ένα κωδικοποιημένο μήνυμα που προλαβαίνει να μας δώσει στην αρχή του έργου του. Εξηγεί, λοιπόν, ότι ο χαρακτήρας, το «εμπειρικό εγώ» ,βρίσκεται σε μια περίοδο της νιότης του «γυμνός από οποιοδήποτε είδους προδεδομένο έρωτα », σε μια περίοδο που ονειρεύεται κανείς τον αδύνατο έρωτα, που κανείς ψάχνει την Ομορφιά (με όμικρον κεφαλαίο) παντού, και που «τείνει να υπερεκτιμά ακόμη και τις πιο απλές απολαύσεις εξαιτίας των δυσκολιών που προκύπτουν στην προσπάθεια να τις αποκτήσει». Γράφει, λοιπόν:

«Το μόνο που χρειάζεται είναι να γοητευτούμε από ένα απλό αληθινό χαρακτηριστικό μιας γυναίκας που περνά, από μια ματιά που θα της ρίξουμε από απόσταση ή ενώ είναι γυρισμένη, μια ματιά που μπορεί να είναι αρκετή για να προβάλουμε πάνω της την Ομορφιά, και τότε φανταζόμαστε ότι επιτέλους τη βρήκαμε: η καρδιά χτυπάει πιο γρήγορα, επιταχύνουμε το βήμα μας, και αν εκείνη εξαφανιστεί, τότε μένουμε με τη σιγουριά ότι τη βρήκαμε- μόνο αν καταφέρουμε να τη δούμε, μόνο τότε ανακαλύπτουμε το λάθος μας.»

Το «υπερβατικό εγώ» αποκαλεί το παραπάνω λάθος, εμείς το αποκαλούμε νόσο. Σύμφωνα με το Ρανσιέρ, το «εμπειρικό εγώ» του Προυστ πάσχει από την ίδια νόσο που πάσχει και η Έμμα Μποβαρύ του Φλωμπέρ:

«Δεν σταματάει ποτέ να μετατρέπει το haecceity σε χαρακτηριστικά ανθρώπων και πραγμάτων. Και έτσι μονίμως παρεκτρέπεται μέσα στη λαίλαπα των προσωπικών της ορέξεων και ορμών.»

Και τώρα με τα δικά μου λόγια: Η νόσος μας συνίσταται ακριβώς στο ότι συγχέουμε τη ζωή (τη ζωή στην αγνή της πολλαπλότητα) με της εξιδανικευμένες της μορφές, με τα φετίχ της. Αυτό που χρειαζόμαστε είναι μια θεραπεία για την τάση μας να κατέχουμε αντικείμενα ή να αποκτούμε υποκείμενα, μια θεραπεία για την εμμονική, αδύνατη αναζήτηση της Ιδανικής Γυναίκας ή οποιοδήποτε αντικειμένου απόλαυσης, μια θεραπεία για την τάση μας προς τον καταναλωτισμό ή το σωβινισμό, για τη λατρεία μας απέναντι σε ταυτότητες, πείτε το όπως θέλετε. Μια θεραπεία για την παράνοια που μας επιβάλλει το σύστημα, οι ιδεολογικοί μηχανισμοί του κράτους, οι επιχειρήσεις, η στρατιωτική προπαγάνδα κτλ.

Το ποιητικό φάρμακο για αυτήν τη νόσο είναι η ζωή, «η ζωή που έχει επιστρέψει στην αγνή πολλαπλότητα των αισθήσεων». Ο συγγραφέας γίνεται γιατρός, και η προϋπόθεση για να γίνει γιατρός είναι να μετατραπεί σε αυτό που ο Ρανσιέρ αποκαλεί «υγιής σχιζοφρενής»:

«Ο υγιής σχιζοφρενής δουλεύει σκληρά για να ξεδιαλύνει τις παθολογικές συσχετίσεις που έχουν δημιουργήσει οι μυθιστορηματικοί χαρακτήρες μεταξύ μιας οπτασίας στην ακρογιαλιά, της ιδέας της ατομικότητας και του ονείρου του έρωτα. Επιτρέπει στην κινούμενη ρευστή κηλίδα να γλιστρήσει ελεύθερα κατά μήκος της γαλάζιας γραμμής για να μεταμορφωθεί σε σμήνος γλάρων, σε συλλογή ελληνικών αγαλμάτων ή σε παρτέρι με τριαντάφυλλα Πενσυλβανίας. Αυτό είναι η πραγματική ζωή, η ζωή που έχει επιστρέψει στην αγνή πολλαπλότητα των αισθήσεων.»

Αντίθετα, το «εμπειρικό εγώ» (αυτό, δηλαδή, που πάσχει από τη νόσο) ατομικοποιεί και προσωποποιεί, είναι αυτό που δημιουργεί τις «παθολογικές συσχετίσεις»: όταν σταματάει την παρατήρηση του περιβάλλοντος για να κεντράρει στην Αλμπερτιν προκαλεί μια αντίδραση, η οποία εν τέλει θα τον οδηγήσει στο να υποκύψει στην εξιδανίκευση της τελευταίας. Το όνομά της είναι το περισσότερο αναφερθέν όνομα σε όλο το Αναζητώντας το Χαμένο Χρόνο: αναφέρεται 2360 φορές. Τρεις φορές περισσότερες από το όνομα της Γκιλμπέρτ και σχεδόν χίλιες φορές παραπάνω από τη Σουάν.

Ο έρωτας του εμπειρικού εγώ για την Αλμπερντίν θα του προκαλέσει θλίψη και πόνο. Παρ'όλα αυτά θα είναι μια επιτυχημένη εμπειρία. Δεν πρέπει να λησμονούμε ότι το Εγώ που αφηγείται δεν είναι τίποτα άλλο παρά η γηραιότερη εκδοχή του Εγώ – πρωταγωνιστή της αφήγησης. Το πρώτο Εγώ απλώς θυμάται το παρελθόν. Στην παρούσα, λοιπόν, φάση ο αφηγητής αποδεικνύεται απόλυτα έτοιμος να περιγράψει το *haecceity* της ζωής.

Και μια περίεργη λεπτομέρεια: η τυπογραφική διόρθωση του Στη σκιά των κοριτσιών με τα λουλούδια του Προυστ έγινε τον Οκτώβριο του 1917.

Οι Ιταλοί εργάτες ήταν σαν τον αφηγητή του Προυστ. Είδαν την επανάσταση στο βάθος του παραλιακού δρόμου της Ευρώπης και δεν μπορούσαν να εξατομικεύσουν τα χαρακτηριστικά του, αλλά συνέλαβαν τη γενική του μορφή μέσα από ομοιότητες και αντηχήσεις. Μια πολύμορφη παρέλαση από απεργίες, εξεγέρσεις, ανταρσίες... Και αμέσως αισθάνθηκαν ότι όλη αυτή η πολυμορφία δεν μπορούσε παρά να μπαίνει αντιθετικά στον πόλεμο, ήταν η θεραπεία στη νόσο που ο πόλεμος είχε εξαπλώσει σε όλη την Ευρώπη. Βρήκαν την πραγματική ζωή στη μορφή εκείνης της στιγμής. «Είμαστε όλοι και όλες οι πέντε η ώρα το απόγευμα», θυμάστε; Έτσι και αυτοί οι εργάτες: ήταν όλοι τους ο Φλεβάρης του 1917.

Αν ο παραλληλισμός αυτός σας ακούγεται υπερβολικός, αν η ονειροπόληση του Μαρσέλ Προυστ σε μια νορμανδική ακρογιαλιά και η ιταλική εργατική τάξη που χαιρέτιζε τη ρωσική επανάσταση σας φαίνονται πολύ μακριά το ένα από το άλλο, ας ψάξουμε να βρούμε κάτι να τα διαμεσολαβεί, τόσο τα δυο προαναφερθέντα γεγονότα όσο και τη Ρωσική επανάσταση από τον τρόπο με τον οποίο η λογοτεχνία μπορεί να μας μεταδώσει μian αίσθηση του

haecceity.

Όταν ο Μαρσέλ Προυστ πέθανε, ο Ρώσος ποιητής Βλαντιμίρ Μαγιακόφσκι βρισκόταν στο Παρίσι, και παρέστη στην κηδεία του πρώτου(22 Νοεμβρίου του 1922).

Ο Μαγιακόφσκι αφιέρωσε πολλά ποιήματα στο επαναστατικό Γεγονός. Εκατοντάδες. Χρησιμοποίησε την ποίηση ως κοινωνικό και πολιτικό σχόλιο, ενώ πολλά από τα έργα του δημοσιεύθηκαν ως ορ-ed στον επαναστατικό τύπο. Έγραψε χιλιάδες λέξεις αφιερωμένες στο δύσκολο, «μετασυνουσιακό» έργο της δημιουργίας μιας σοσιαλιστικής κοινωνίας, αλλά συχνά αναπολούσε και τις μέρες του 1917. Τα πιο μακροσκελή, αφηγηματικά του ποιήματα αντιπαράτιθενται με τη μεγάλη μάζα των δυσοίωνων έργων του. Θα αναφερθω σε ένα από αυτά, το 150 Εκατομμύρια, έναν ύμνο στην επανάσταση ως χαοτική, προ-προσωποποιημένη και υπερ-ανθρώπινη μορφή.

Προτού παραθέσω αποσπάσματα, πρέπει να διευκρινίσω ότι δεν ήμουν εγώ που ανακάλυψα ότι ο Μαγιακόφσκι είχε μια έντονη τάση προς το haecceity: δεν ήταν άλλος από τον Λέον Τρότσκι που το πρωτοέγραψε στο γνωστό βιβλίο του Λογοτεχνία και Επανάσταση του 1924. Η διαφορά είναι ότι ο Τρότσκι το ανέφερε για να το κατακρίνει σχετικά σκληρά, ενώ εγώ το αναφέρω ως προτέρημα. Να μερικά αποσπάσματα από το βιβλίο του Τρότσκι: Στα ποιήματα του Μαγιακόφσκι

«είναι αδύνατο να ξεχωρίσεις το σημαντικό από το ασήμαντο. Αυτός είναι ο λόγος που ο Μαγιακόφσκι μιλάει για τα πιο ενδόμυχα πράγματα, όπως είναι η αγάπη, σαν να μιλάει για τη μετανάστευση των λαών. Για τον ίδιο λόγο δεν μπορεί να βρει διαφορετικές λέξεις για την Επανάσταση. Πυροβολεί πάντα στην άκρη, και, όπως κάθε σκοπευτής γνωρίζει, τέτοιες βολές πετυχαίνουν ελάχιστα τον στόχο, μα μαρτυρούν τα μέγιστα για το όπλο που χρησιμοποιήθηκε.»

Κι όμως, οι εικόνες που μας έδωσε ο Μαγιακόφσκι για την επανάσταση είναι από τις πιο διαρκείς, τις πιο συναρπαστικές, που μας έχει κληροδοτήσει αυτό το σπουδαίο γεγονός. Εδώ ο Τρότσκι μιλάει για το 150 Εκατομμύρια:

«Τα έργα του Μαγιακόφσκι δεν έχουν κορύφωση. Τους λείπει η εσωτερική πειθαρχία. Τα μέρη αρνούνται να υπακούσουν το όλο. Κάθε κομμάτι επιδιώκει να είναι ξεχωριστό. Δημιουργεί τη δική του δυναμική αδιαφορώντας για το καλό του συνόλου. Γι'αυτό και δεν υπάρχει ενότητα ούτε δυναμική. [...] Οι εικόνες υπάρχουν αυτόνομα, συγχέονται και συγκρούονται μεταξύ τους. Η εχθρότητα των εικόνων δεν είναι απόρροια των ιστορικών γεγονότων, παρά απλώς το αποτέλεσμα μιας εσωτερικής δυσαρμονίας με την επαναστατική φιλοσοφία της ζωής. Ωστόσο, όταν –όχι χωρίς δυσκολία- κανείς καταφέρει να διαβάσει το ποίημα ως το τέλος, θα μονολογήσει: αυτά τα υλικά θα μπορούσαν να είχαν συνθέσει ένα σπουδαίο έργο, αν είχε υπάρξει μέτρο και αυτοκριτική!»

Ανυπαρξία μέτρου. Ο Τρότσκι δεν ήταν ο μόνος επαναστατικός ηγέτης που αντιπαθούσε τα ποιήματα του Μαγιακόφσκι εξαιτίας αυτού του λόγου. Ακόμη κι ο Λένιν παραπονιόταν ότι στους στίχους του «τα πάντα είναι διασκορπισμένα παντού». Κι όμως είναι ακριβώς για αυτόν το λόγο, είναι εξαιτίας της αίσθησης του haecceity του Μαγιακόφσκι, που οι απεικονίσεις του παραμένουν τόσο δυνατές μέχρι σήμερα και που το ποιητικό του έργο είναι από τα πρώτα πράγματα που συσχετίζουμε με το Επαναστατικό Γεγονός.

Έκατόν πενήντα εκατομμύρια ήταν ο αριθμός του ρωσικού πληθυσμού όταν ο Μαγιακόφσκι έγραφε το ποίημα του. Δημοσιεύθηκε ανώνυμα το 1919. Και ο πρώτος στίχος εξηγεί το γιατί: «150 εκατομμύρια είναι το όνομα του δημιουργού αυτού του ποιήματος». Το έργο παρουσιάζεται ρητά ως εθνική αλληγορία: το ποίημα ενσαρκώνει την ίδια την επαναστατημένη Ρωσία, η ίδια η επαναστατημένη Ρωσία είναι το ποίημα:

«Ο ρυθμός του: σφαίρες/ Οι ρύμες του: φωτιές από κτίριο σε κτίριο[...]/ Αυτή η έκδοση τυπώθηκε/ με το πιεστήριο των βημάτων/ στο χαρτί των πλακόστρωτων πλατειών.»

Ακολουθεί μια πανδαισία παρεκβάσεων, συνοθυλευμάτων από μεταφορές, συναισθητικών συσχετίσεων κοκ. Η Εκδίκηση, η Ξιφολόγχη, η Καραμπίνα Browning και η Βόμβα γραφουν από κοινού προκήρυξη. Αυτό το ρητορικό εργαλείο ονομάζεται προσωποποίηση. Το χαρακτηριστικό της είναι ότι προσδίδει σε αφηρημένες συλλήψεις και άψυχα αντικείμενα την ικανότητα να σκέφτονται και να αισθάνονται .

Όλοι!

Όλοι!

Όλοι

Όσοι δεν αντέχουν άλλο

Να μαζευτούμε

Και να πάμε!»

Η προκήρυξη απευθύνεται αδιακρίτως σε όλους και σε όλα: τα φωτα του δρόμου, ζώα, τρένα και κτίρια και ποτάμια κατεβαίνουν σε απεργία και διαδηλώνουν μαζί, «εκατομμύρια αντικείμενα, άμορφα, θριψαλιασμένα, εξοντωμένα». Καμιά διάκριση σε μεγάλα και μικρά, όλο το σύμπαν εξεγείρεται, και κάπου εκεί υπάρχουν και τριαντάφυλλα, όπως στην

περιγραφή από τον Προυστ των κοριτσιών της παραλίας:

«θα τα επινοήσουμε τα τριαντάφυλλα/ πρωτεύουσες σε σχήμα τριαντάφυλλων με πέταλα φτιαγμένα από πλατείες».

Αυτή η μάζα ανακοινώνει την επανάσταση και κραυγάζει:

«Ο κόσμος θα είναι όπως εμείς/ τον περιγράψαμε/ και την επόμενη Τετάρτη/και χτες/και σήμερα/και πάντα/και αύριο/και μεθαύριο/κόσμος δίχως τέλος!»

Σημειώστε την έλλειψη ιεραρχίας μεταξύ «Τετάρτης» και «κόσμου δίχως τέλος». Έπειτα ολόκληρη η Ρωσία παίρνει μορφή ανθρώπου, τη μορφή ενός άντρα που λέγεται Ιβάν, του πρωταθλητή των προλεταρίων. Είναι ένα γιγάντιο, ανθρωπόμορφο συνοθύλευμα όλων των ανθρώπων και πραγμάτων, αποτελείται από ολόκληρους κόσμους,

«το χέρι του ο ποταμός Νέβας/ κι οι φτέρνες του οι στέπες της Κασπίας».

Ο Ιβάν βαδίζει προς τις ΗΠΑ για να πολεμήσει τον πρόεδρο Γουίλσον, που περιγράφεται ως ο πρωταθλητής των καπιταλιστών. Και τώρα βρισκόμαστε πάλι σε μια παραλία. Δεν είναι το Μπαλπέκ, είναι μια αμερικάνικη παραλία. Είναι η Δυτική Ακτή, κι οι άνθρωποι νιώθουν τον Ιβάν –δηλαδή την επανάσταση- να έρχεται. Αλλά είναι παραπληροφορημένοι από το ραδιόφωνο κι έτσι (ακριβώς όπως η ιταλική αστική τάξη στις μέρες της Επανάστασης του Φλεβάρη) απλώς δεν καταλαβαίνουν. Το ραδιόφωνο λέει ότι «μια τρομερή καταιγίδα μαίνεται στον Ειρηνικό/μουσώνες και αληγείς άνεμοι αφηνιάζουν». Λέει μετά πως στο Σικάγο κάποιος ψάρεψε παράξενα ψάρια, καλυμμένα με τρίχωμα και με μεγάλες μύτες. Κι έπειτα το ραδιόφωνο διορθώνει: Οι ειδήσεις για τα τριχωτά ψάρια ήταν λάθος, αλλά η καταιγίδα είναι εδώ και «είναι χειρότερη απ'ότι νομίζαμε. Λόγοι άγνωστοι». Τέλος το ραδιόφωνο παραδέχεται ότι δεν προκειται για καταιγίδα, αλλά για τον εχθρό. Κι ο εχθρός δεν είναι στόλος. Είναι ο Ιβάν. Φτάνει στην ακτή κι η άφιξή του προκαλεί ταξική σύγκρουση στις ΗΠΑ. Όλο το σύμπαν περιγράφεται σαν ηφαίστειο «που ο κρατήρας του ξεχύνει τη λάβα των λαών.» Τότε το μεγάλο κύμα που δημιουργήσε η άφιξη του Ιβάν κατευθύνεται ανατολικά και φτάνει στο Σικάγο, που ο Μαγιακόφσκι ορίζει ως τη φανταστική βάση του Γούντροου Γουίλσον. Το Σικάγο μέσω ανακαταμένων μεταφορών, υποτυπώσεων κοκ περιγράφεται σαν τόπος εφιαλτικός. Έπειτα φτάνει στο Σικάγο ο ίδιος ο Ιβάν, πολεμάει με τον Γουίλσον, και σαν σε ταινία με τον Γκοτζίλα, τον συντρίβει.

Η τελευταία στροφή του ποιήματος είναι μια ουτοπική στιγμή τοποθετημένη στο μακρινό μέλλον: βρισκόμαστε στη Σαχάρα, που δεν είναι πια έρημος. Μια αντιπροσωπεία από τον Άρη επισκέπτεται τον πλανήτη γη, το κάποτε επίκεντρο της επανάστασης του σύμπαντος. Φτάνουν από όλους τους πλανήτες για να γιορτάσουν τη μακρινή αφετηρία της επανάστασης. Και πάλι, άνθρωποι, ζώα και πράγματα ενώνονται, τραγουδούν μαζί και θυμούνται την παλιά έκρηξη, τους θανάτους και τις θυσίες που χρειάστηκαν για να χτιστεί το νέο σύμπαν.

Για να συνοψίσουμε: Τα σώματά μας αντηχούν την πολλαπλότητα της ζωής που αποκαλύπτεται από το Γεγονός διακόπτοντας τον καθημερινό κύκλο των παθολογικών συσχετίσεων. Αυτή η πολλαπλότητα και αντήχηση μπορούν να αποδοθούν ισχυρά μέσα από μια φαινομενικά αναρχική περιγραφή της μορφής που παίρνει εκείνη η στιγμή: η υπερ-αλληγορία, το ρητορικό σύννεφο του haecceity, που μέσα τους φαίνεται να μην υπάρχει μέτρο, να μην υπάρχει ιεραρχία μεταξύ των μικρών και των μεγάλων, μεταξύ του προσκηνίου και παρασκηνίου.

Θα μπορούσαμε να έχουμε πάρει αυτήν την κατεύθυνση για να αποφύγουμε τις συνήθειες παγίδες στην πορεία της εξιστόρησης για μια επανάσταση.

Ο λόγος στον WM2 που θα συνοψίσει αυτές τις παγίδες. Σας ευχαριστώ

Πηγή: Wu ming Foundation

Το επόμενο μέρος της ομιλίας με τίτλο "ΠΩΣ ΝΑ ΞΕΧΩΡΙΣΟΥΜΕ ΜΙΑ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΑΠΟ ΟΤΙΔΗΠΟΤΕ ΑΛΛΟ" του Wu Ming 2 θα δημοσιευτεί σύντομα στο barikat.gr